

1. Facts & figures

- Neurodiversiteit is de **verscheidenheid in hoe mensen denken, leren, de wereld ervaren en met elkaar omgaan**. Het is een natuurlijk en waardevol aspect van de menselijke diversiteit.
- **Neurotypisch** verwijst naar kenmerken van mensen die denken, ervaren, voelen of reageren binnen de **maatschappelijke meerderheid**.
- **Neurodivergent** verwijst naar mensen die denken, ervaren, voelen of reageren op een **manier die afwijkt van de meerderheid**. De verschillen zijn geworteld in neurobiologische verschillen, maar komen vaak tot stand in interactie met de omgeving.
- Autisme, ADHD, Tourette, dyslexie en dyscalculie zijn voorbeelden van vaak voorkomende neurotypes. **Naar schatting 15 tot 20% van de algemene bevolking is neurodivergent**. De lijst van neurotypes die onder deze noemer vallen, blijft evolueren.
- **Neuro-affirmatief taalgebruik** legt de nadruk op **een respectvolle en niet-pathologiserende benadering**. Het respecteert de voorkeur van het individu, zoals het gebruik van “autistisch persoon” (identiteit-eerst) versus “persoon met autisme” (persoon-eerst).
- Een **neuro-inclusieve benadering** legt de focus op een **het creëren van inclusieve campuscultuur en leeromgeving** die voor iedereen toegankelijk en ondersteunend is, zodat (neurodivergente) studenten tot hun recht komen.

2. Aandachtspunten en tips leeromgeving

Studiekeuze en studietraject

Aandachtspunten

- Terwijl **specifieke interesses en kwaliteiten** het gericht kiezen van een studierichting **vergemakkelijken**, kunnen **geen (volledig) beeld in de verwachtingen van een opleiding** en de mogelijkheden achteraf met het behaalde diploma **een gerichte studiekeuze bemoeilijken**.
- Terwijl sommigen nood kunnen hebben aan een **extra uitdagingen en een verdieping in het studietraject**, hebben anderen nood aan **beprekter studietraject** om **overbelasting te vermijden**. Uitdagingen in diverse domeinen, alsook de extra inspanningen om aan de verwachtingen te voldoen, en de verhoogde kwetsbaarheid op vlak van (psychische) gezondheid, kunnen het volgen van **een voltijds traject bemoeilijken**.

Tips

- Ondersteuning in **het studiekeuzeproces** en het **specificeren van de verwachtingen en leerresultaten** van opleidingen kan bijdragen tot het **maken van een gerichte studiekeuze** en het inschatten van **realistische verwachtingen**.
- Het kan ondersteunend zijn om het **studietraject stapsgewijs op te bouwen** zodat overbelasting vermeden kan worden en ondersteuning geboden kan worden voor uitdaging met studiemethode, timemanagement, schrijfvaardigheden en/of groepswork.

Het volgen van lessen

Aandachtspunten

- **Zintuiglijke gevoeligheden** voor bepaalde geluiden, visuele prikkels en geuren kunnen leiden tot **concentratiemoeilijkheden** bij het volgen van de lesinhouden.
- **Periodes van hyperfocus** kunnen afgewisseld zijn met periodes van **sterke afleidbaarheid**. Dit kan ervoor zorgen dat bepaalde lesinhouden minder worden opgepikt.
- Een **sterke focus op details** kan het komen tot samenhang en het onderscheiden van hoofd- en bijzaken bemoeilijken.
- Het **actief luisteren en noteren** (een zogenaamde dubbeltaak) vormt vaak een uitdaging en kan leiden tot **onvolledige, slordige en onoverzichtelijke notities**.
- Een **kritische houding en impulsiviteit** kunnen leiden tot het **veelvuldig en niet gedoseerd stellen van vragen en/of ondoordachte reacties**. De mening wordt soms **direct geformuleerd** zonder rekening te houden met de impact op anderen. Dit kan leiden tot **conflict of misverstanden** met docenten en/of medestudenten.

Tips

- Een **goed doordachte keuze van plaats in het lokaal**, kan storende prikkels aanzienlijk minimaliseren. Ook het **gebruik van hulpmiddelen**, zoals oordoppen, kan **storend achtergrondlawaai weren**.
- Het gebruik van **eenduidig en heldere taal**, een **gestructureerde cursus** met duidelijke leerdoelen, en een **PowerPoint die op voorhand ter beschikking** wordt gesteld, maken de **les voorspelbaar**, faciliteren het **onderscheid tussen hoofd- en bijzaken** en het **noteren**.

- Het **gebruik van een laptop en/of een training notities maken** kunnen bijdragen tot **meer gestructureerde en volledige notities**, wat ook het verwerken van de leerstof faciliteert.
- Het **regelmatig expliciteren van de link tussen het studiemateriaal en het werkveld** vergemakkelijkt de transfer tussen theorie en praktijk.
- **Pauzes** geven de kans om de concentratie te hernieuwen, en bieden ook de ruimte om **sociale interacties tussen studenten** en om **spanning te verminderen** bij **overprikkeling**.
- Informatie en afspraken over het **verloop van lessen, gedragscodes en communicatie** is ondersteunend (bijvoorbeeld, hoe de docent te bereiken bij vragen in en na de les, via mail, digitaal,...). Veelal is er de voorkeur om via mail te communiceren.)
- **Lesopnames** bieden de mogelijkheid om de les **in alle rust te verwerken** en om **moeilijke passage te herbekijken** of **notities aan te vullen**.
- **Een rustmoment** en **een rustige ruimte** om zich tussen de lessen door terug te trekken, kan ondersteunend zijn om **overprikkeling te reduceren en/of te vermijden**.

Het plannen en het organiseren van studieactiviteiten

Aandachtspunten

- Problemen met **planningsvaardigheden en timemanagement** kunnen het verkrijgen van een **overzicht van de studieactiviteiten en opdrachten** bemoeilijken, net als het **opmaken van een realistische planning**.

- Het kan uitdagend zijn om **prioriteiten te bepalen, een correcte tijdsinschatting te maken en opdrachten in deelstappen in te delen**, waardoor **deadlines** soms in het **gedrang** komen.
- Leesproblemen kunnen het **correct begrijpen van een opdracht of instructie bemoeilijken**. Vaak is er **meer tijd nodig om de leerstof door te lezen en alle leerstof te verwerken**.
- Het kan uitdagend zijn om **taken met de nodige precisie af te werken** of op een **voldoende hoog tempo uit te voeren**.
- Studiematerialen worden **soms vergeten of geraken soms verloren** waardoor er nog **meer tijdnoed** kan ontstaan.

Tips

- Het aanbieden van **een overzicht van alle opdrachten en studietaken op één plaats in de digitale leeromgeving** helpt om een **helder overzicht** over alle opdrachten, evaluaties en deadlines te krijgen, wat een **concrete en realistische werkplanning bevordert** en studenten **sneller tot actie aanzet**.
- Inzicht in het **energie- en stressniveau** kan zorgen voor een **efficiëntere planning** van de studieactiviteiten (studeren, lessen, opdrachten, examens, studentenleven).
- **Studiebegeleiding** kan een hulp zijn om **een realistische planning op te stellen** en om te **bepalen welke taken prioritair zijn**, hoeveel tijd eraan kan besteed worden, wanneer er rustmomenten kunnen ingepland worden etc.

Het verwerken en instuderen van leerstof

Aandachtspunten

- Bij het verwerken en het instuderen van de leerstof kan **een sterke focus op details liggen**, waardoor de **hoofdpijnen en de samenhang van de leerstof** soms minder snel of niet steeds wordt gezien.
- **Details in de cursus worden vaker uitgediept**, wat kan leiden tot een **uitgebreide en specifieke kennis**, zeker wanneer dit binnen het interessedomein ligt.
- Vaak is er **meer tijd nodig om de leerstof door te nemen en alle leerstof te verwerken**. Het verwerken van informatie, het inzetten van test- en correctiestrategieën, planning en studiefocus kunnen uitdagend zijn. Omwille van problemen met automatisering en werkgeheugen kan er meer nood zijn aan herhaling.
- **Leerstof die in het interessegebied ligt**, krijgt vaak **te veel aandacht**. Hierdoor krijgen **bepaalde leerinhouden te weinig aandacht** en kunnen er **uitschieters in de resultaten** ontstaan.
- Leesproblemen, maar ook het moeizaam onderscheid in hoofd- en bijzaken, kunnen het **correct begrijpen van inhouden bemoeilijken**. **Abstracte leerstofonderdelen** en toepassingen worden vaak **als moeilijker ervaren**. Informatie wordt vaker letterlijk geïnterpreteerd.
- Het **ruimtelijk weergeven en interpreteren van numerieke informatie** kan moeilijk zijn. Net als het **lezen en interpreteren van tabellen en figuren**.
- Het **volhouden van de aandacht** tijdens het studeren kan moeilijk zijn.
- **Zintuiglijke gevoeligheden** voor geluiden, visuele prikkels en geuren kunnen het **volhouden van de aandacht tijdens het studeren** bemoeilijken.

Tips

- **Cursusmateriaal met voldoende structuur, een overzichtelijke lay-out en duidelijke ontwerpsjablonen, en schreefloze lettertypes** (= zonder de dunne dwarsstreepjes aan het uiteinde van de letters, zoals Arial of Calibri) in **lettergrootte 12 en interlinie 1,5** verhogen het leescomfort en de informatieverwerking.
- **Compenserende software** kan ondersteunend werken, zowel in voorlezen, schrijven, als ondersteunen bij samenvattingen. Het aanbieden van het cursusmateriaal in digitale vorm is essentieel.
- Het gebruik van een **formularium en een zakrekenmachine** kan ondersteunend zijn voor basiswerkingen.
- Het aanbieden van **studiebegeleiding** die focust op het aanleren van vaardigheden om hoofd- en bijzaken te onderscheiden, het leggen van verbanden, het structureren van teksten, en het efficiënt memoriseren van leerstof, kan leiden tot betere leerprestaties.
- **Leerdoelen, voorbeeldvragen en modelantwoorden** die in het lesmateriaal opgenomen zitten, kunnen een hulp zijn bij de verwerking van de leerstof en kunnen zelfteststrategieën bevorderen. Ze geven richting op welke manier de leerstof moet worden verwerkt.

Opdrachten en examens

Aandachtspunten

- Lees- en spellingproblemen, maar ook aandachtsproblemen, kunnen het **correct begrijpen van een opdracht of instructie bemoeilijken**, alsook het **schrijven van teksten**.

- Teksten kunnen **minder gestructureerd zijn en meer fouten bevatten tegen spellings- en grammaticaregels**, waardoor ze minder aangenaam kunnen zijn om te lezen.
- Het **kernachtig en samenhangend overbrengen van de boodschap** is vaak een **aandachtspunt**.
- **Leesbaar en snel schrijven** kan een uitdaging zijn. Daarbij kan het ook moeilijk zijn om een **antwoord met de nodige structuur** weer te geven.
- Het **correct begrijpen van een opdracht en het inschatten van de precieze verwachtingen** kunnen extra inspanningen vergen. Informatie wordt vaker letterlijk geïnterpreteerd.
- Grote opdrachten zoals een **master- of bachelorproef kunnen overweldigend zijn**. Het kan uitdagend zijn om die opdrachten **op te splitsen in realistische deelstappen**. Een **aangepaste deadline** kan soms **noodzakelijk** zijn.
- De **nauwgezette en gedetailleerde werkwijze en problemen met lezen en spelling en timemanagement** kan **het tijdig afkrijgen van opdrachten en examens** in de weg staan.
- **Communicatie en ‘small talk’**, worden soms als lastig ervaren en kosten binnen de **opdrachten- en examencontext (zoals groeps-werk)** vaak extra energie, zeker wanneer er geen vaste peers beschikbaar zijn en studenten steeds met nieuwe groepen moeten werken. Dit vergroot de onvoorspelbaarheid en introduceert onbekende verwachtingen, wat onzekerheid en twijfel met zich meebrengt.
- Het **uitbouwen van een sociaal netwerk** kan uitdagend zijn en vergt veel energie. **Smalltalk conversaties** vergen vaak **veel energie**.
- **Zintuiglijke gevoeligheden** voor geluiden, visuele prikkels en geuren kunnen leiden tot **concentratiemoeilijkheden en overbelasting bij het uitvoeren van opdrachten**.

Tips

- Het geven van **duidelijke instructies** bij opdrachten is ondersteunend. Instructies over de uitgebreidheid van de opdracht voorkomt het te gedetailleerd werken.
- Het aanbieden van **voorbeeldvragen en modelantwoorden** is een hulp voor een goede voorbereiding op het examen.
- Het **gebruik van oordoppen of een hoofdtelefoon** kan storend achtergrondlawaai minimaliseren.
- Examens afleggen in een **rustig lokaal** of een **specifieke plaats** in het examenlokaal kunnen overprikkeling voorkomen en de aandacht bevorderen.
- Het formuleren van **heldere en eenduidige vragen** helpt om de vraag goed te begrijpen.
- Richtlijnen over de **lengte van het examen/examenvragen** bieden houvast om de verwachtingen in te schatten.
- Tijdens opdrachten en schriftelijke examens kan het gebruik van **een laptop met compenserende software** ondersteunend zijn om vragen voor te lezen en de spellingscontrole in te zetten, mits de beoogde leerresultaten dit toelaten.
- Het aanbieden van **gerichte schrijfvaardigheidstraining** is ondersteunend om **teksten beter te structureren**.
- Het gebruik van **een formularium en een zakrekenmachine** kan ondersteunend zijn, mits de beoogde leerresultaten dit toelaten.
- **Extra tijd bij de voorbereiding** van een mondeling examen en bij het **afleggen van het schriftelijk examen**, biedt een maximale kans om potentieel te tonen.

- **Spreiding van de examens** binnen een examenperiode kan **overbelasting** en **tragere informatieverwerking** opvangen.

Stage en werkplekleren

Aandachtspunten

- Zich **aanpassen aan de nieuwe context en verwachtingen** vergt vaak veel energie, zowel op vlak van **inhoud, routines** als op vlak van **contacten**.
- Het **toepassen van de leerstof in een andere context** kan meer **verduidelijking, nood aan feedback en bijsturing vragen**.
- **Reflecteren en vanuit een andere invalshoek naar de situatie kijken**, kan uitdagend zijn.
- **Zintuiglijke overgevoeligheden** voor bepaalde geluiden, visuele prikkels of geuren en de **verplaatsing naar de stageplaats** kunnen leiden tot **overbelasting**.

Tips

- Het **concretiseren van de stageverwachtingen** en het **kennis-maken met de stagecontext** ruim op voorhand, is ondersteunend. Onduidelijkheden kunnen uitgeklaard worden en er kan bijkomende informatie worden gevraagd.
- Het **regelmatig expliciteren van de link tussen de leerstof en het werkveld** is ondersteunend.
- **Passende hulpmiddelen** zoals compenserende software, woordenboeken, spellingscontrole,... kunnen het **nauwkeuriger en sneller uitvoeren van taken, én het correctieniveau verhogen**.

- Voor **schrijftaken en leestaken** wordt best **voldoende tijd in de planning** voorzien. Voorleessoftware kan hier ondersteunend werken, zowel in voorlezen, schrijven, als ondersteunen bij samenvattingen.
- Het is zinvol om de **voortgang op stage regelmatig te monitoren** en daarbij te voorzien in **heldere en expliciete feedback**. Leerpunten die concreet geformuleerd worden, bieden grotere leerkansen.
- Het inzetten van **meer oefenmomenten** biedt extra leerkansen.
- **Stage spreiden over een langer periode** kan ondersteunend zijn.
- Een **goed bereikbare stageplaats** en een rustige ruimte om zich tussendoor terug te trekken kunnen ondersteunend zijn.

3. Algemene tips

- **Toon empathie en openheid.** Sta open voor de diversiteit aan manieren van denken en leren. Luister naar de ervaringen van studenten en collega's zonder aannames te doen.
- **Communiceer helder en expliciet.** Vermijd vage instructies of "tussen de regels door" communiceren. Vat belangrijke informatie samen en herhaal deze, bij voorkeur via verschillende kanalen (mondeling, schriftelijk, visueel).
- **Bied structuur en voorspelbaarheid.** Een duidelijke agenda, een vaste opbouw van lessen en een overzicht van deadlines helpen studenten om overzicht te houden en verminderen stress.

- **Wees flexibel waar mogelijk.** Denk na over flexibiliteit in deadlines, werkvormen of de manier waarop studenten hun kennis kunnen aantonen. Wat voor de ene student werkt, werkt misschien niet voor de andere.
- **Focus op inhoud, niet enkel op vorm.** Tenzij de taal en spelling een expliciet leerdoel is, probeer dan te focussen op de inhoudelijke kwaliteit van het werk, en wees toleranter voor bijvoorbeeld spelingsfouten of een minder vlotte presentatie.
- **Erken en benut sterktes.** Neurodivergente studenten bezitten vaak unieke talenten zoals een sterk analytisch vermogen, oog voor detail, creativiteit of een diepe focus (hyperfocus). Creëer kansen waarin deze kwaliteiten tot hun recht komen.
- **Herken signalen en bied proactief hulp.** Niet elke student zal zelf om hulp vragen. Als zichtbaar is dat een student worstelt, zich terugtrekt of deadlines mist, bied dan op een laagdrempelige en niet-veroordelende manier een gesprek aan.
- **Faciliteer sociale verbinding.** Groepswork kan een uitdaging zijn. Zorg voor duidelijke rolverdelingen, expliciete groepsdoelen en begeleid het proces. Overweeg ook peer-support-initiatieven waar studenten ervaringen kunnen delen in een veilige omgeving.
- **Draag zorg voor jezelf.** Het ondersteunen van een diverse studentenpopulatie vraagt inzet. Aarzel niet om advies te vragen bij studiebegeleiders, zorgcoördinatoren of collega's en deel goede praktijken.

Meer weten?

- Leidraad 'Neurodiversiteit in het hoger onderwijs: van beleid naar praktijk'. Leuven: KU Leuven.
- Fiche: 'Inclusietool: facts & figures, aandachtspunten en tips'. Leuven: KU Leuven.
- Keynote Neurodiversiteit
- Online module neurodiversiteit. Leuven: KU Leuven.